

MEDZINÁRODNÁ KOMUNIKÁCIA AKO JAZYK POLITIKY

INTERNATIONAL COMMUNICATION AS THE LANGUAGE OF POLITICS

Ludovít Tito

Anotácia:

Odpoveďou na spoločenské procesy prebiehajúce doma i svete bolo i sformovanie interdisciplinárneho študijného programu *medzinárodná komunikácia*, ktorý v sebe zahŕňa syntézu ako lingvistických disciplín, tak aj disciplín študijného odboru politické vedy. Študijný program pomáha vytvárať komunikačné zručnosti študentov politických vied v európskych integračných procesoch.

Kľúčové slová:

Komunikácia, jazyk, politika, program, globalizácia, strana, interpretácia.

Abstract:

Political sciences have been discussed in the countries of Central Europe during the last few decades. Important changes in political systems and in politics in these countries have had an impact on specialists of linguistics who have had to face demanding requests in order to create the appropriate language in which to communicate in the field of political sciences.

Keywords:

Communication, language, politics, program, globalisation, party, interpretation

JAZYK POLITIKY V SYSTÉME MEDZINÁRODNEJ KOMUNIKÁCIE

Jazyky sú kľúčom k vzájomnému porozumeniu vo svete dnes, a tak to bolo i v minulosti. Sú kódexom spoločenskej komunikácie medzi jednotlivcami, sociálnymi skupinami a celými národmi. Jazyky spájajú a môžu tiež rozdeľovať. V jazykoch sa uchováva život i poznanie veľkých historických epoch. Sú preto i neoceniteľným prameňom poznania náboženstiev, literatúry, ale tiež politických vied z celých storočí, či dokonca tisícročí.

Výskum vzťahu jazyka a politiky sa stal predmetom výskumu jazykovedcov v posledných rokoch a to nielen v krajinách strednej Európy, ale neustále sprevádza i praktickú politiku európskych mocností i zasadania jednotlivých orgánov Európskej únie. Vyslovované obavy západných predstaviteľov z procesu rozšírenia Európskej únie a tým i možnosti narušenia vzájomnej jazykovej komunikácie mnohokrát vyplývajú z nepoznania kultúry i tradície iných národov Európy.¹ Vo svojej analýze preto chcem zdôvodniť nutnosť premeny tradičnej jazykovej prípravy odborníkov a tie nielen v nových krajinách, ktoré pristúpili do Európskej únie, zo všeobecnej roviny zvládnutia cudzieho jazyka ako istého systému gramatických štruktúr a slovnej zásoby, cez zvládnutie tak zvaného odborného cudzieho jazyka až po systém „komunikácie“, ktorý v našom konkrétnom prípade má prívlastok „medzinárodná“.

¹ Tieto obavy západných politikov, ale predstaviteľov jazykovej politiky napríklad v Nemecku, zhrnul vo svojom článku M. Zipf: Sprache und Erweiterung: Vielfalt bewahren“. In: Zipf, M.: Sprache und Erweiterung: Vielfalt bewahren. Zeitschrift „Deutschland“, 3/2001.

Tradícia i slovenského školstva – čo sa týka i výučby a zvládnutia jazykovej prípravy – napriek určitým metodickým nedostatkom a politickej podmienenosti, vždy spočívala v ponuke určitých cudzích jazykov v školskom pláne na základných a stredných školách a v učebnom pláne vysokých škôl. Značný rozvoj výučby cudzích jazykov nastal i na Slovensku na vysokých školách po roku 1989. Okrem katedier jazyka ruského a cudzích jazykov sa začali formovať špeciálne katedry jazykovej prípravy odborníkov pre rôzne oblasti spoločenského života slovenskej spoločnosti. Dnes si už žiadna štandardná politická strana nedovolí obyvateľom predstaviť svojich hovorcov, ktorí by neovládali niektorý zo svetových jazykov (zvyčajne sa na verejnosti títo hovorcovia prezentujú ako používatelia anglického jazyka). Jazyková kompetentnosť politických predstaviteľov sa stala prestížnou otázkou, ale jej chápanie zostalo v podstate obmedzené predstavou verejnosti: učiť sa cudzie jazyky znamená učiť sa angličtinu. Tento systém jazyka, aj keď sa dostal na úroveň zvládnutia jazykových ekvivalentov odboru, v ktorom daný uchádzač pracuje alebo bude pracovať – teda úrovne **odborného jazyka**, zostáva používateľ tejto jazykovej úrovne cudzie jazyka na úrovni jazyka ako **lingua franca**. V jeho praktickom jazykovom prejave naďalej používa hodnotové systémy a zvyklosti materinského jazyka a správania.²

Odpoveďou na procesy prebiehajúce vo svete i doma bolo i sformovanie interdisciplinárneho študijného programu : medzinárodná komunikácia, ktorý v sebe zahŕňa syntézu ako lingvistických disciplín, tak aj disciplín študijného programu študenta.³ Tento proces v západných štátoch prebehol už v 70. rokoch a vyznačoval sa analýzou terminologického aparátu jazyka politiky samotnými jazykovedcami, čo viedlo k úspechu či neúspechu jednotlivých politických strán a tým i k vzostupu či pádu takých termínov ako : mierová politika, reformná politika a demokratizácia. Protikladnosť tohto procesu vystihuje napríklad W. Bergsdorf nasledovne: „Domnienka, že jazyk je rozhodujúcim faktorom politického úspechu je zastúpená s rovnakou rozhodnosťou ako aj opačná pozícia, podľa ktorej jazykovej forme pripadá len okrajový význam, rozhodujúci je obsah politiky“.⁴

Predchádzajúce roky preto boli i na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov UMB v Banskej Bystrici predmetom ďalšieho vývoja vo vyučovaní cudzích jazykov na spoločenskovednej neofilologickej fakulte s formovaním súčasti celkového študijného programu „medzinárodná komunikácia“. Výrazom tejto zmeny bolo i premenovanie katedry cudzích jazykov na katedru medzinárodnej komunikácie, čo zodpovedalo obsahovej stránke práce katedry. Vedenie fakulty i katedry plne rešpektovalo požiadavky Európskej únie na podporu viacjazykovosti jednotlivca, na akceptovanie požiadavky Bielej knihy Európskej únie o ovládaní aspoň dvoch cudzích jazykov okrem materinského jazyka, ale na úrovni zvládnutia cudzieho jazyka, ktorú zvyčajne označujeme ako **lingua culturalis**. Túto úroveň dvoch cudzích jazykov nezmenila ani nová koncepcia spred troch rokov i anglickom jazyku ako povinne prvom jazyku pre študentov odboru medzinárodné vzťahy a diplomacia.

Katedra medzinárodnej komunikácie dopĺňa vzdelanie študentov politológie a medzinárodných vzťahov prípravou komunikácie v odbore v cudzom jazyku. Štúdium medzinárodnej komunikácie zahŕňa päť rozsiahlych svetových jazykových regiónov: anglický, nemecký, francúzsky, španielsky a ruský hovoriaci región.

Úlohou študijného programu medzinárodná komunikácia je vytvorenie a upevnenie

² Tento systém jazykovej prípravy vznikol v podstate už v 70. rokoch 20. storočia, najmä na ekonomických fakultách a myslím si, že v rozhodujúcej miere súvisel s výmerou hodín pre cudzí jazyk v príprave študentov. Ako „lingua franca“ sa nechápe len anglický jazyk, ale v podstate cudzí jazyk pri príprave študenta, ktorý súvisel s jeho odbornou profiláciou, či regionálnym začlenením vysokej školy.

³ Ťažiskom práce v systéme medzinárodnej komunikácie je „politický jazyk“. Doplnením tohto systému je práca s ekonomickou terminológiou (napríklad: Hospodárstvo v krajinách cieľového jazyka, trh, trhové hospodárstvo, bankovníctvo, obchodná korešpondencia), s právnickou terminológiou (napríklad : Ústava v krajinách cieľového jazyka, Zmluva o EÚ, Deklarácia ľudských práv a podobne). Študent má súčasne možnosť získať i rozsiahle vedomosti z histórie, kultúry i krajinovedy krajín cieľového jazyka). Na Slovensku a v konkrétnych podmienkach našej fakulty sme začali s touto koncepciou od roku 1995.

⁴ Bergsdorf, W.: Politik und Sprache. Günter Olzog Verlag München-Wien.S.7.

vedomostí, zručností a metodických postupov študentov tak, aby boli schopní uplatniť svoje vedecké poznatky zo študovaných odborov pri porozumení svetového diania v rámci medzinárodných vzťahov, teórie politiky i politických systémov. Spojenie interdisciplinárnych vedomostí, kriticky reflektované skúsenosti zo zahraničia a komunikačné zručnosti majú vytvoriť základ kompetencie v medzinárodných situáciách, a to najmä:

- hlbším pohľadom do súčastí medzinárodnej komunikácie v rámci učebného plánu z hľadiska využitia cudzieho jazyka v komunikačnej praxi,
- teoretické a praktické využitie kľúčových termínov študovaného odboru,
- metakomunikatívna kompetencia k popísaniu a vysvetleniu cudzích orientácií v konaní,
- praktické skúsenosti vyplývajúce z internacionalizácie sveta.

Medzinárodná komunikácia slúži k rozvoju a upevneniu aj jazykových kompetencií študenta, ako je hovorenie, písanie, prehĺbenie gramatických štruktúr v rámci odborného jazyka, jeho lexikálnej a štylistickej stránky. Dôraz sa tiež kladie na zvládnutie terminologickej základne študovaného odboru v cudzom jazyku, ako aj jej prekladu do slovenského jazyka a vyjadrenie slovenskej terminologickej základne odboru v príslušnom cudzom jazyku. Študent by mal súčasne zvládnuť, na základe odborných textov a tematickej literatúry, poznatkovú problematiku o krajine cieľového jazyka: históriu, krajinovedu, spoločensko-právnu skutočnosť i medzinárodné postavenie krajiny cieľového jazyka.

„Medzinárodná komunikácia“ vo svojej podstate vystupuje ako určitý komplex dvoch vzájomne súvisiacich procesov. Tieto procesy vyjadrujú vo všeobecnosti ochotu a schopnosť po medzinárodnom porozumení a dorozumení sa, svoju internacionálnu stránku a vnútorný prerod, ktorý súvisí so svojou podstatnou charakteristikou, ktorou je jazyková stránka politiky a je sprievodným javom svetovej globalizácie. Vo svojej pozitívnej stránke, v internacionálnom prístupe, sa jazyk prejavuje v osvojení si kultúrnych a duchovných hodnôt iných národov, s ktorými nás spája úsilie vybudovať novú európsku spoločnosť. Negatívnou stránkou výskumu jazyka v politike je jeho chápanie ako funkcie politiky, ktorou každá záujmová skupina rozvíja vlastnú formu jazykového prejavu, v ktorom sa odzrkadľujú potreby, názory a význam spoločenskej skupiny.⁵ Jazyk v medzinárodnom systéme sa tak stavia do služby spoločensko-politického systému, čím sa stáva subsystémom práve tohto spoločensko-politického systému. Jazyk je tak nástrojom politického konania. V absolutistickom štáte má jazyk len dve možnosti: môže byť hymnicky stabilizovať danú moc alebo ju satiricky podmiňovať. Študujúci medzinárodnú komunikáciu porovnávajúcou metódou spozná i skrytý sémantický význam terminologickej základne politológie veľkých silných štátov, či už napríklad dobytie, podmanenie si niekoho, pomenujú „upokojenie“ či „normalizácia“. Preto je vidieť i v demokratických štátoch, že vládnuca elita sa snaží jazyk ovplyvniť a dokonca ho i riadiť.

Vplyv novej informačnej techniky a technických prostriedkov globalizácie vedie nielen ku globalizácii materinského jazyka, ale dokonca aj k vylúčeniu určitých termínov, ktoré sa predtým používali v bežnom jazyku. Z tohto dôvodu považujem za dôležité pri jazykovej analýze skúmať nielen interkultúrne prostredie formovania jazyka, ale i historické súvislosti, ktoré sa spájajú so vznikom či zánikom určitých jazykových termínov. Vo vnútri tohto procesu môžeme dokonca sledovať i rozdielny výklad určitých termínov v rozdielnych jazykoch(napríklad slovo: frakcia v nemeckom i slovenskom jazyku).

Vidím ešte jeden dôvod prečo z pohľadu i charakteru našej fakulty vystupuje medzinárodná komunikácia ako jazyk politiky, a to, že učiť sa jazyky je politická úloha prinajmenšom v Európe a pre Európu. Existujúce európske inštitúcie spoznali túto úlohu už dávnejšie a keď

⁵ Študenti sa učia poznať rozdielnosť jazykového vyjadrenia tohto záujmu na príklade protikladných politologických textov, metodologických škôl a pod. (neorealizmus-globalizmus).

si budeme všímať len dokumenty Európskej rady, Európska rada sa zaoberá touto úlohou intenzívne od začiatku 70. rokov. Experti popísali v tomto období už mnohokrát nutnosť viacjazykovosti a pokúsili sa aj ukázať zodpovedajúce východiská. Podobne i Európska komisia od konca 80. rokov rozvíja programy Lingua, Sokrates, Leonardo, Erasmus atď. Cieľ medzinárodnej komunikácie v rámci týchto programov i úloh Slovenskej republiky môžeme preto sformulovať nasledovne: dosiahnuť nadriadené ciele, akými sú napríklad - rozvoj osobnosti jednotlivca, podpora vedomia zodpovednosti jednotlivca pre spoločnosť, podpora vedomia spoločnosti k nevyhnutnosti, aby sa jednotlivci mohli učiť viaceré jazyky.

JAZYK POLITIKY V PRAXI

Napriek existencii „riadenia“ jazykovej politiky i v rámci Európskej únie môžeme ovšem konštatovať, že chýbajú možnosti, aby sa opatrenia riadenia jazyka presadili do praxe. V stredoeurópskych krajinách a konkrétne i na Slovensku je občan dennodenne konfrontovaný mnohokrátym spôsobom s jazykom novej politiky, ktorú predtým nepoznal. Stretáva sa s ňou v daňovom priznaní, vo varovaní policajtov, v paragrafoch občianskeho práva, sociálneho zákonodarstva, v diskusiách v parlamente, v komuniké zo zasadnutí politických strán, v protokoloch diplomatických rokovaní atď. Občan počúva a číta programy politických strán, prejavy politikov, sleduje diskusie v rozhlasoch i v televízii a číta komentáre v novinách. Jazyk v uvedených formách prejavu je zvyčajne použitý tak, aby viedol k jednotvárnemu správaniu, ktoré sleduje takmer rovnaké či podobné ciele. Len štýly jazyka sa dajú v jednotlivých prejavoch rozlíšiť. Už na prvý pohľad je možné vidieť jeho hodnotové a ideologické zameranie a jeho emocionálny charakter.

Celkove môžeme v jazyku politiky spoznať jeho dve formy.⁶ Prvá sa môže označiť ako „interný funkcionársky jazyk“, ktorý slúži hlavne organizačnému porozumeniu si vo vnútri štátneho a stranického aparátu, pre ktorý je typická odbornojazyková slovná zásoba a tým i táto forma vystupuje racionálne. Druhú formu jazyka politiky môžeme označiť za „verejný mienkotvorný jazyk“. Pre tento typ jazyka je typická hodnotová slovná zásoba a je pociťovaná skôr emocionálne. Termíny tohto jazyka sa menej orientujú na individuálnu mienku a ich obsah súvisí skôr so sociálnymi význammi. Tento typ jazyka dá sa tiež označiť ako „jazyk politického presvedčenia“.⁷

Relatívna neurčitosť termínov jazyka politiky sa zdá byť nevyhnutná, aby sa dala vyjadriť zmena politickej skutočnosti a politického vedomia. Kým nedohrala politika svoju úlohu, je minimálna ideologická integrácia našej spoločnosti – ako to výstižne poznamenal H. Lübke – „nevyhnutným priebehom“.⁸ Chýbajúca konkrétnosť týchto termínov nie je nedostatkom, ale podmienkou ich politickej účinnosti. Ich vysoký stupeň všeobecnosti totiž dovoľuje ich prispôbiť vhodnými interpretáciami na neočakávané situácie. Rozhodujúcim momentom je preto otázka interpretácie politických textov.

V politických textoch je možné spoznať dve hlavné úlohy politických strán, ktoré text zverejnili:

1. Ide o personifikáciu jednotlivých hovorcov politických strán,
2. a o masívny vplyv na informačný proces, ktorý sa od začiatku chápe ako proces štrukturalizácie mienky prijímateľov. V tomto prípade nejde o informáciu voliča alebo ľudu, ale o ich manipuláciu. To znamená, že politické texty obsahujú, podporujú a rozširujú polarizujúce jazykové prvky a spájajú ich všeobecne známymi prázdny

⁶ Od jazyka politiky je potrebné odlišovať odborné politologické texty, ktoré vyjadrujú obsahovú súčasť vedného odboru :politické vedy. Jazyk politiky i politologické texty sú súčasne predmetom nášho výskumu. V predloženej štúdii zvýrazňujem jazyk politiky, ktorý má pre širšiu verejnosť i vedeckú obec známejšiu jazykovú základňu.

⁷ Neurčitosť obsahu termínov tejto formy politického jazyka skúmajú napríklad Dieckmann a Bergsdorf v siedmich kategóriách: 1. široko napätý, 2. abstraktný, 3. komplikovaný, 4. neostrý, 5. relatívny 6. viacmyselný a 7. viacvýznamný. Pozri bližšie: Bergsdorf, W.: Politik und Sprache, Wien 1978, s.67-70.

⁸ Lübke, H.: Der Streit um Worte. Sprache und Politik.weltkreis.com. s.1.

formuláciami k zmätenej jednote pravdy a nepravdy.

Občan spája svoje vlastné predstavy s termínmi, ktoré boli vytýčené politickými stranami či skupinami. Takto je postavený politický text od svojho začiatku, čím sa snaží pritiahnuť svojich prívržencov a spochybniť protivníkov. Svojimi jazykovými možnosťami je politický text podstatnejšie obmedzený ako iné formy komunikácie. Snaží sa teda osloviť dospelého občana a súčasne ho i zviazať. K tomu potrebujú tieto texty napríklad úderné slová, ktoré pripravujú občana na ich prijatie. Napriek tejto charakteristike, predsa i politický text by mal obsahovať určité termíny, ktoré uvádzajú politické výpovede, štrukturujú a uzatvárajú výpoveď.

Európska rovina jazyka politiky by však mala viesť k dôveryhodnosti. Táto dôveryhodnosť v jazyku by sa mala prejavovať vo viacjazykovosti u jednotlivca, s **hodnotovým** zvládnutím cudzích jazykov pri dôležitej účasti spoločnosti. Vytvorená koncepcia „medzinárodnej komunikácie“ ako je stručne uvedená v texte, môže uviesť politickú líniu „európskej dimenzie“: iných a cudzích porozumieť vlastným hodnotovým systémom. Len na tejto úrovni môžeme prejsť k tretej úrovni osvojenia si cudzieho jazyka: konať spoločne s inými krajinami a kultúrami, výsledkom tohto procesu sa stane „spoločná“ spoločnosť, ktorá môže do viesť národy Európy do **Európy**.

Literatúra:

1. AHRENS, R. (vyd.): Europäische Sprachenpolitik. Universitätsverlag Winter. Heidelberg 2003.
2. BERGSDORF, W.: Politik und Sprache. Günter Olzog Verlag München-Wien, 1978.
3. COULMAS, F.: Sprache und Staat. Studien zu Sprachplanung und Sprachpolitik. Walter de Gruyter, Berlin-New York 1985. Eigenwald, R.: Textanalytik. Bayerischer Schulbuch-Verlag. München 1978.
4. DIECKMANN, W.: Sprache in der Politik. Einführung in die Pragmatik und Semantik der politischen Sprache. Heidelberg 1969.
5. Europäische Gemeinschaft. Europäische Union. Die Vertragstexte von Maastricht. Bonn 1992.
6. GELLERT-NOVAK, A.: Europäische Sprachenpolitik und Euroregionen. Ergebnisse einer Befragung zu Stellung der englischen und deutschen Sprache in Grenzregionen. Gunter Narr Verlag Tübingen. 1993.
7. GROEBEN von der, H.-THIESING, J.-EHLERMAN, C.D. (vyd.): Kommentar zum EU-/EG Vertrag. Nomos Verlagsgesellschaft. Baden-Baden
8. GRÜNWALDT, J.-HOFFACKER, H. (vyd.): Politischer Deutschunterricht? Beiträge zu einer didaktischen Kontroverse. J. B. Metzler 1978.
9. HAGEGE, C.: Welche Sprache für Europa? Verständigung in der Vielfalt. Frankfurt am Main 1996.
10. Kommission der Europäischen Gemeinschaften: Die weniger verbreiteten Sprachen der Europäischen Union. Tätigkeitsbericht 1989-1993.
11. SCHARNHORST, J. (vyd.): Sprachsituation und Sprachkultur im internationalen Vergleich. Aktuelle Sprachprobleme in Europa. Peter Lang. Europäischer Verlag der Wissenschaften. Frankfurt am Main 1995.

Kontaktní adresa autora:

Doc. PhDr. Ľudovít Tito, CSc.

Univerzita Mateja Bela, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov

Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovensko

Tel: +421 48 446 1911, e-mail: ltito@fpvmv.umb.sk